

Сидоренко В.В. Комунікативна професіограма вчителя української мови і літератури в умовах післядипломної педагогічної освіти / В.В. Сидоренко / Науково-теоретичний і прикладний аспекти сучасного викладання української мови та літератури в школі // матеріали обласного семінару-практикуму «Науково-теоретичний та прикладний аспекти сучасного викладання української мови і літератури в школі» у м. Донецьку, 18-20 жовтня 2011 р. – Донецьк: Каштан, 2011. – С. 90-101.

УДК 378.14:811.161.2

Сидоренко В.В., завідувач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін та методики їх викладання
Донецького облППО, к.філол.н., доцент

КОМУНІКАТИВНА ПРОФЕСІОГРАМА ВЧИТЕЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ В УМОВАХ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Сидоренко В.В. Комунікативна професіограма вчителя української мови і літератури в умовах післядипломної педагогічної освіти.

У статті розглянуто професійно значущі комунікативні здібності вчителя української мови і літератури, якості і властивості, уміння і навички, соціальні установки та комунікативний досвід, що допомагають організувати ефективний, особистісно зорієнтований, суб'єкт-суб'єктний навчальний процес. Запропоновано шляхи підготовки комунікативно компетентного вчителя-словесника в умовах післядипломної освіти.

Ключові слова: майстерність педагогічної взаємодії, професіональне педагогічне спілкування, особистісно-зорієнтований, комунікативний потенціал.

Сидоренко В.В. Коммуникативная профессиограмма учителя украинского языка и литературы в условиях последипломного образования.

В статье рассмотрены профессиональные значимые коммуникативные способности учителя украинского языка и литературы, качества и свойства, умения и навыки, социальные установки и коммуникативный опыт, помогающие организовать эффективный, личностно ориентированный, субъект-субъектный учебный процесс. Предложены пути подготовки коммуникативно компетентного учителя-словесника в условиях последипломного образования.

Ключевые слова: мастерство педагогического взаимодействия, профессиональное педагогическое общение, личностно-ориентированный, коммуникативный потенциал.

Sydorenko Victoria. Communicative profesiohrama teacher of Ukrainian language and literature in terms of postgraduate education.

The article deals with significant professional communication skills teacher of Ukrainian language and literature, the quality and characteristics, skills, attitudes and social communication experience, helping to organize an effective, learner-oriented, subject-subjective learning process. The ways of preparing communicatively competent teacher-philologist in a post-graduate education.

Keywords: pedagogical interaction skills, professional teacher communication, personality-oriented, communicative potential.

*В руках вихователя слово – такий же могутний засіб,
як музичний інструмент в руках музиканта, як фарби в
руках живописця, як різець і мармур в руках скульптора.*

В.О. Сухомлинський

Постановка проблеми. Педагогічне спілкування постає багатовимірним поліфункціональним процесом, у якому здійснюється трансляція учневі культурно-історичного досвіду людства, соціальних норм, відбувається інформаційно-смісловий обмін образами, ідеями, емоціями, переживаннями, ціннісними орієнтирами, прищеплюється любов до мови, історії, культури українського народу (*комунікативний аспект*); уможлиблюється пізнання і

розуміння внутрішнього світу, намірів, уявлень, потреб учасників спілкування та досягнення взаєморозуміння, урегулювання стосунків та координування позиції поведінки, вчинків партнерів, гармонізація відносин з мікро- та макросвітом, інтеграція дитини в соціокультурне середовище (*перцептивний або соціально-перцептивний аспект*); зrealізовується узгодження внутрішніх і зовнішніх суперечностей у позиціях суб'єктів, міжособистісна взаємодія на засадах співробітництва і співтворчості з метою створення індивідуального й колективного освітнього продукту (*інтерактивний або конотативний аспект*). Це двобічний, суб'єкт-суб'єктний процес, мовленнєва-мисленнєва діяльність, за якої учитель-словесник і учень стають рівноправними партнерами. Яким має бути словесник-майстер, організатор ефективного професійно-педагогічного спілкування? Незважаючи на спектр інноваційних ролей, функцій і установок до сучасного педагога, що спричинені викликами суспільства й освіти зокрема, учителі, як зазначають Н.П. Волкова [2, с. 53] та І.А. Зязюн [5, с. 136], реагують на інформацію та проблеми учнів оцінюванням, потім інтерпретаціями, заспокоєнням, уточненнями, додатковими запитаннями, причому рідко трапляються найпродуктивніші для встановлення стосунків довіри й ведення діалогу реакції розуміння і підтримки. Для вчителя-словесника як ініціатора та організатора комунікативної взаємодії важливо орієнтуватися на певні вимоги, норми й інноваційні установки, на яких ґрунтується організація ефективного процесу спілкування, та відповідно до них вибудовувати навчально-виховний процес. Із цією метою нами розроблено комунікативну професіограму вчителя української мови і літератури в умовах післядипломної педагогічної освіти.

Аналіз актуальних досліджень і публікацій. Еталонну модель, вихідну точку для фіксації та аналізу професійної педагогічної діяльності й особистості фахівця, професійних якостей, що необхідні для досягнення суспільно значущого результату, Н.М. Ануфрієва, О.С. Булатова [1, с. 152, 203-208], Г.В. Єльнікова [9, с. 57-67, 70], А.К. Маркова, І.М. Шоробура, А.А. Григор'єва [11, с. 187] та ін. кваліфікують як професіограму. У професіографічній літературі увага акцентується на психофізичному аналізі, описі професійно важливих якостей

особистості. Зокрема Л.В. Коновальчук і Ю.М. Носко [3, с. 42] витлумачують професіограму як перелік вимог, що пред'являються до її здібностей, майстерності та психофізичних можливостей фахівця. Дослідницями розроблена професіограма сучасного вчителя початкових класів, що складається з таких якостей: любов до дітей, чесність, об'єктивність, витримка, терплячість, принциповість і вимогливість, педагогічний оптимізм, чуйність, гуманне ставлення до людей, тактовність, організаторські здібності, вміння працювати з дитячим колективом, усебічний розвиток, фізичне і психічне здоров'я, здатність відновлювати енергопотенціал, творчий склад мислення, відкритість до нового.

Е.А. Унтілова [10, с. 9, 17] розробила еталон ефективної педагогічної взаємодії, особистісну модель-ідеал емоційно-естетичних, інтелектуальних та моральних якостей, з якими вчитель має зіставляти власну поведінку і вчинки. Основними компонентами запропонованої складної структури виступають емоційний, виражений у позитивному ставленні педагога до себе й учнів, діяльнісний, що знаходить відображення в оволодінні сучасними технологіями педагогічного співробітництва, та когнітивний, який визначає наявність у вчителя настанов на самопізнання, особистісне зростання, професійне самовдосконалення.

В.Л. Леві подає словесний портрет, психологічні характеристики генія комунікабельності, маестро спілкування [4, с. 88-93]. Серед головних ознак, що допомагають стати майстром спілкування в усіх жанрах, Володимир Львович називає інтерес як величезну допитливість, колосальну жадність до долі, характерів, обставин життя іншої людини; зворотний зв'язок; артистизм, що включає багатство жестів і інтонації, вміння перевтілюватися в оповідача, імітатора і міма; внутрішній натуральний оптимізм, тобто стан, відчуття радості буття, живе серце в грудях, яке всіх зігріває та приваблює; душевний спокій, безпечність, які виправдовуються в багатьох життєвих випадках; передбачення, оскільки загальний досвід і людинопредбачувальні здібності дозволяють набувати при спілкуванні значно більше, ніж звичайній людині; симпатія до людей. Супроводжувальними якостями є відкритість сприйняття, легкість переключення уваги, довірливість, тактовність, винахідливість, гострий розум,

висока чуттєвість до змін. При цьому заважає тривожність і упередженість. Одночасно заважати й допомагати спілкуванню може егоїзм та агресивність. Як педагогічний імператив звучить думка В.Л. Леві про те, що геній комунікабельності не є дуже комунікативною людиною, проте найкращий у спілкуванні, причому мова йде не про універсалів, яких немає, а про надзвичайно здібних людей [4, с. 88-89]. У педагогічній взаємодії особистість учителя – це найважливіший інструмент впливу, а проаналізовані якості становлять «внутрішній, глибинний пласт взаємодії, підґрунтя ефективного спілкування, забезпечуючи привабливість учителя та його дій для учнів» [5, с. 104, 106]. Розглядувані психологічні характеристики допомагають учителю-словеснику, визначивши сильні і слабкі сторони своєї комунікативної підготовки, проаналізувавши власний комунікативний потенціал і ресурси, оволодіти способами залучення дітей до діалогічного, творчого, суб'єкт-суб'єктного навчального процесу, психологічно оптимізувати діяльність і стосунки з учнями, колегами, батьками, соціумом, отже, підвищити майстерність професійного педагогічного спілкування тощо.

Проте комунікативні уміння, навички, здібності, якості, які сприяють майстерній взаємодії вчителя-словесника в педагогічному спілкуванні, дослідниками розглядаються фрагментарно, теоретичні й концептуальні психолого-педагогічні розробки в основному стосуються лише окремих складових окресленої проблеми. Це підтверджує **актуальність визначеного питання** та необхідність подальшого вивчення виділених перспективних моментів.

Метою статті є підготовка вчителя української мови і літератури як конкурентоспроможного фахівця до організації майстерної професійно-педагогічної взаємодії у навчанні в умовах оновленої мовно-літературної парадигми. Відповідно до поставленої мети **основні завдання наукової розвідки** окреслюємо наступним чином: 1) ґрунтовно дослідити та описати професійно значущі комунікативні якості і здібності, комунікативні вміння, навички й установки, комунікативну техніку, якими має володіти вчитель української мови і

літератури для організації ефективного професійно-особистісного спілкування; 2) з'ясувати професійно-особистісні якості та комунікативні установки вчителя-словесника, що перешкоджають майстерному спілкуванню; 3) подати форми і методи підготовки комунікативно компетентного вчителя-словесника в системі післядипломної педагогічної освіти; 4) розвинути установки до інноваційності, фасилітативного, суб'єкт-суб'єктного формату взаємодії з учнями, референтності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Під **комунікативною професіограмою** розуміємо вичерпний опис професійно значущих комунікативних знань, якостей і здібностей, комунікативно-виконавчої майстерності, комунікативної техніки, якими має володіти вчитель української мови і літератури для організації ефективного професійно-особистісного спілкування. Йдеться про **комунікативний потенціал** словесника, що визначає якість і ефективність спілкування в різних сферах життєдіяльності та включає комунікативну ерудицію, комунікативний досвід, професійно-комунікативні здібності, уміння, навички й установки, комунікативну техніку тощо.

Серед професійно-комунікативних якостей і здібностей, умінь і навичок учителя української мови і літератури, що забезпечують ефективний процес педагогічного спілкування, збагачують передачу особистісного комунікативного досвіду, сприяють самореалізації особистості, виокремлюємо такі:

1) Комунікативна ерудиція (комунікативні знання) учителя-словесника щодо:

- узагальненого досвіду людства в комунікативній діяльності, історії і культури людського спілкування, мовного етикету тощо;
- особливостей, функцій і структури професійно-педагогічного спілкування;
- закономірностей різних форм спілкування і правил поведінки в конкретних навчальних ситуаціях;
- сенситивних періодів у мовно-літературному розвитку школярів, природних для певного періоду нахилів, можливостей, здібностей;
- індивідуально-типологічних особливостей учнів;

– причин виникнення комунікативних бар'єрів у професійній діяльності вчителя-словесника і засобів їх подолання в практичній площині;

– причин виникнення педагогічних конфліктів та методів їх врегулювання.

2) Професійно-комунікативні здібності вчителя української мови і літератури, що передбачають професійну потребу в спілкуванні, готовність легко вступати в контакт, налагоджувати взаємини за допомогою розвиненого вербального і невербального мовлення, бути комунікабельним і контактним, відчувати задоволення від спілкування з дітьми, батьками, колегами, соціальним середовищем. До професійно-комунікативних здібностей належать:

- гностичні;
- організаторські;
- здібності до емоційної саморегуляції, самоконтролю;
- перцептивно-рефлексивні;
- ораторські;
- інтеракційні;
- експресивно-естетичні;
- артистичні;
- мажорні;
- психомоторні.

3) Професійно-особистісні комунікативні якості і властивості:

– професійний рівень комунікабельності, тобто здатність учителя-словесника до систематичної і цілеспрямованої, плідної взаємодії з учнями (батьками, колегами, адміністрацією, не-колегами), товариськість;

– контактність, що передбачає здатність учителя української мови і літератури до професійного спілкування, підтримування ділових та особистих стосунків, володіння навичками і вміннями саморегуляції;

– висока комунікативна культура, що включає культуру мовлення, культуру мислення і культуру слухання співрозмовника у нереклексивній і рефлексивній формах;

– комунікативна мобільність як здатність учителя-словесника творчо реагувати на зміни в комунікативному проекті уроку, швидко ідентифікуючи внутрішню налаштованість учнів на співпрацю, їхні поведінкові реакції і позицію, психологічний клімат за допомогою засобів невербальної комунікації (міміка, погляд, постава тіла й под.), у разі потреби видозмінювати заплановані форми взаємодії;

– комунікативне творче натхнення, що включає емоційну налаштованість учителя-словесника на вивчення певної теми, стимулювання творчого самопочуття, самоідентифікацію з настроєвою палітрою того чи іншого художнього твору;

– комунікативна пам'ять, що допомагає зберегти й перенести на кожний урок мови і літератури в певному класі потрібне емоційно-експресивне тло відношень, тональність спілкування;

– міжособистісний інтелект як здатність учителя-словесника розуміти мотиви поведінки реципієнтів, настрої, прагнення і адекватно на них реагувати;

– комунікативне лідерство, активність, ініціатива в організації професійно-педагогічного спілкування;

– комунікативна й організаторська техніка;

– художньо-естетична емпатія як здатність до образного яскравого асоціювання, відчуття краси художнього слова;

– комунікативна толерантність, повага до учнів, почуття симпатії, довіри, терпимість і поблажливість до думок, поглядів;

– конгруентність, що передбачає знання світу і почуттів дитини, сприйняття себе в ролі особистості, яка розвивається, має право на помилку, сприйняття спонтанного в процесі комунікації;

– емоційно-вольові характеристики, що включають педагогічну увагу до співрозмовника, спостережливість, емоційну вразливість, уяву (репродуктивна і

творча), вишуканий естетичний смак, аналіз мотивів поведінки, інтуїцію, пам'ять (асоціативна і образна), співпереживання, співчуття, співдію;

- комунікативно-мовленнєва активність, філологічне чуття слова;
- гнучкість і нестандартність мислення;
- природність, невимушеність, відкритість у спілкуванні;
- педагогічний артистизм: зовнішній (загальна та емоційна культура) і

внутрішній (самоменеджмент учителя-словесника, емоційно-образна передача матеріалу за допомогою мовлення, жестів, міміки, так званий експресивний репертуар особистості);

- акторська й ораторська майстерність;
- терпимість, безоцінне ставлення до суб'єктів комунікації;
- аутентичність, тобто природність у стосунках з учнями (за

І.А. Зязюном [5, с. 106]);

- педагогічний такт, гречність;
- референтність, що передбачає віру вчителя-словесника в кращі можливості учнів, психічну та емоційну рівноваженість, стабільність, привітність, доброзичливість;
- естетична привабливість;
- сугестивність як здатність впливати на емоційну сферу дитини;
- індивідуальний підхід у спілкуванні, ураховуючи сенситивні періоди

мовно-літературного розвитку школярів, індивідуально-типологічні особливості, тип пам'яті, домінуючі якості мислення, соціальні настанови, ціннісні орієнтири та інші детермінанти діяльності, а також власні індивідуальні здібності, можливості, установки;

- уміння переконувати;
- багатий емоційний досвід;
- здатність до антиципації, міжособистісної та поведінкової рефлексії;
- художньо-естетична емпатія як здатність до відчуття краси художнього

слова, до осягнення (відбиття, проникнення, входження, долучення,

відгукуваності, прийняття, співучасті, співчуття) емоційних переживань (станів) і внутрішнього світу (думок) інших, що дозволяє партнерам досягти взаємоузгодження позицій, взаєморозуміння, обрати у відповідності із цим спільні засоби само- і взаєморегуляції в процесі міжособистісної взаємодії;

- емоційна стабільність;
- уміння слухати й чути співрозмовника, висока культура сприймання художнього твору;
- альтруїзм як безкорисливе піклування про інших, готовність жертвувати своїми особистими інтересами;
- відкритість новому соціально-комунікативному досвіду.

4) Комунікативні вміння і навички, комунікативні установки вчителя української мови і літератури:

– програмувати процес спілкування, визначаючи емоційну структуру всіх етапів уроку, конструюючи засоби комунікативного впливу, спираючись на своєрідність комунікативної ситуації, особливості реципієнтів, попередній комунікативний (позитивний чи деструктивний) досвід учителя-словесника, спільність життєвого досвіду, типи акцентуацій характерів у класі;

– синтезувати комунікативні знання, здібності для успішного розв'язання комунікативних завдань, вибору ефективних засобів, методів і прийомів, транслявання власного комунікативного досвіду;

– ініціювати формування гармонійно розвиненої особистості, учня-комуніканта;

– володіти способами залучення дітей до спільної комунікативної співтворчості, співдії, суб'єкт-суб'єктного, партнерського формату спілкування, прийомами розвивальної допомоги;

– володіти таким репертуаром жанрів педагогічного дискурсу, як-от виступ (під час дискусії, дебатів, полеміки, на батьківських зборах, педагогічній раді, методичному об'єднанні вчителів-словесників, тематичний), відповідь (на зауваження, пропозицію, просьбу, коментар), навчальний діалог, навчальна чи навчально-виховна бесіда (з учнем, батьками, колегами, адміністрацією,

представниками громадськості), співбесіда, ділова розмова, полеміка, дискусія, дебати, диспут, ділова нарада, промова (інформаційна, переконувальна, узагальнувальна, напутня), доповідь (наукова, зокрема тематична, інформаційна, звітна, науково-популярна, ознайомлювальна, підсумкова), консультація, переговори, попередження, зауваження, порада, пропозиція, інструктаж, схвалення тощо;

- варіювати комунікативну поведінку, комунікативний стиль, комунікативно-поведінкову тактику й стратегію в ситуаціях міжособистісної взаємодії залежно від творчої індивідуальності вчителя-словесника, умов, завдань, поведінкових моделей і позиції співрозмовників;

- обирати оптимальний спосіб взаємодії з учнями, поєднуючи діловий (організація процесу передачі навчальної інформації) та особистісний (ставлення до інформації та реципієнтів, що зумовлене інтелектуальним і соціокультурним рівнем, особистісними і світоглядними установками, трансляванням власного комунікативного досвіду) аспекти спілкування;

- успішно нівелювати комунікативні бар'єри;

- формувати імпровізаційні вміння і навички, оперативне професійне мислення;

- удосконалювати вербальну (мовно-мовленнєва майстерність), акустичну (тембр, темп мовлення, висота, акцент голосу, інтонування), кінесичну (жести, міміка, пантоміміка, постава, хода, контакт очей) та комунікативно-просторову поведінку (майстерне використання розмаїтості простору при комунікативній взаємодії);

- володіти технікою мовлення, прийомами, що допомагають переконувати, досягати спільних рішень, компромісів;

- викликати необхідний емоційний стан, настрій, регулювати емоційно-вольову сферу;

- створювати на уроці і позаурочній діяльності атмосферу інтелектуально-психологічного комфорту, довіри, психологічної безпеки, умови для індивідуального суб'єктного досвіду кожного учня;

- регулювати процес спілкування, уникаючи або своєчасно локалізуючи педагогічні конфлікти;

- формувати оптимістично-позитивну установку на продуктивне спілкування.

На нашу думку, запропонований перелік професійно важливих комунікативних якостей, характеристик особистості складає **комунікативний портрет учителя-майстра** XXI століття. Як зазначає Н.М. Ануфрієва, без таких комунікативних можливостей, умінь і навичок спеціаліст може бути лише функціонером, «столоначальником», гуманістом за посадою і бюрократом у душі. Організація процесу спілкування на гуманістичних, особистісно зорієнтованих засадах значною мірою залежить від **індивідуального комунікативного досвіду** вчителя-словесника, якого він набуває в процесі життєдіяльності, під час професійно-особистісного становлення в учительському та учнівському колективах, практичного вирішення урочних і позаурочних комунікативно-ситуативних завдань.

Варто також акцентувати увагу на тих професійно-особистісних якостях, здібностях та комунікативних установках учителя української мови і літератури, що **перешкоджають ефективному професійно-педагогічному спілкуванню**:

- низький або недостатній рівень розвитку комунікативних, гностичних, організаторських, перцептивно-рефлексивних, інтеракційних, експресивно-естетичних тощо здібностей та комунікативної (експресивно-естетичної, мовно-мовленнєвої, етичної і под.) майстерності;

- гіперкомунікативність (намагання вчителя-словесника домінувати в процесі комунікації, ігнорувати позиції школярів) і гіпокомунікативність (неспроможність організувати ефективне професійно-педагогічне спілкування, налагодити взаємозв'язок між комунікантами, комунікативна пасивність);

- невпевненість, нерішучість, неорганізованість, недисциплінованість, непунктуальність;

- деструктивні стилі спілкування, зокрема авторитарний і ліберальний;

– психічна та емоційна неврівноваженість, внутрішня роздратованість, в'ялість, тривожність, образливість, невпевненість;

– байдужість до дисципліни на уроках;

– вербальна агресія, негативні мовні прояви на адресу учнів, зокрема оцінні судження, негативна експресія, іронічні зауваження, глузування, некоректні натяки, погрози, образливі порівняння, прізвиська, передражнювання, категоричні вимоги, критика тощо, грубість, приниження гідності, педагогічна безтактність, роздратування;

– суб'єктивізм в оцінках і ставленні, упередженість, негативно-стереотипні установки до учнів, ігнорування їхніх думок, почуттів тощо;

– егоцентрична особистісна центрація вчителя-словесника, зосередженість на своєму «я», своїй особистості, інтересах та переживаннях;

– манерність, дидактизм;

– фамільярні, панібратські відносини з учнями, загравання;

– безцеремонність, безапеляційність, категоричність суджень, безкомпромісність, невиправдана надмірна вимогливість.

До неестетичних, заборонених прийомів учителя-словесника І.О. Синиця [7, с. 125-126; 8, с. 280] зараховує підкреслення педагогом своєї винятковості, намагання виділитися серед колег, іронічне ставлення до них («Я вам не Василь Григорович. Я й без довідника це добре знаю»); предметне чванство, перебільшення значення свого предмета («Це вам не література, на якій можна розмовами займатися»); загравання з учнями, потурання їм, завищення оцінок («Ваш клас я найбільше люблю. Ви не такі, як інші»); залякування учнів, посилення на свої колишні заслуги («Я в інституті викладала, і то мене слухали»).

Висновки. Отже, комунікативна професіограма, виступаючи своєрідною формою моніторингу рівня комунікативного потенціалу та комунікативної техніки вчителя української мови і літератури, дозволить педагогу провести рефлексивний аналіз власної комунікативної діяльності в парадигмі «реальне – бажане», «позитивне – негативне», «продуктивне – деструктивне», «особистісно зорієнтоване – формально-рольове», «професійне – непрофесійне», і що

найголовніше, спроектувати засоби подальшого самовиховання, саморозвитку й самовдосконалення. Підготовка комунікативно компетентного вчителя-словесника в умовах післядипломної педагогічної освіти передбачає реалізацію певних завдань на двох рівнях у їх взаємозв'язку і взаємозумовленості. На першому – макрорівні (система післядипломної освіти, зокрема курсова підготовка, робота районного та шкільного методичного об'єднання вчителів-словесників) – забезпечення відповідної комплексної теоретико-методологічної підготовки вчителя-словесника, посилення мотиваційно-смыслових установок вчителя на гуманізацію і діалогізацію навчального процесу, на впровадження інноваційних освітніх підходів, зокрема компетентнісного, особистісно зорієнтованого, комунікативно-діяльнісного, соціокультурного, і активних технологій згідно з оновленою мовно-літературною парадигмою. Під час курсової підготовки вчителя-словесника перевага має надаватись інтерактивним, практико зорієнтованим, тренінговим заняттям тощо. Такі акмеологічні технології, як комунікативні, сенситивні, аутопсихологічні тренінги, комунікативне ігromodelювання тощо, спрямовані на формування лідерських якостей особистості, підвищення професійної майстерності в організації ефективної навчальної взаємодії, розвиток комунікативних умінь, здібностей, соціальних установок, корекцію деструктивних стилів спілкування, подолання комунікативних бар'єрів, визначення шляхів саморозвитку на всіх етапах професіоналізації. На другому – мікрорівні (учитель української мови і літератури) – удосконалення комунікативної техніки (внутрішньої і зовнішньої), комунікативної поведінки, професійно-особистісних якостей, здібностей і схильностей, що допомагають організовувати особистісно зорієнтоване спілкування. Майстерність педагогічного спілкування вчителя-словесника з дітьми, батьками, колегами досягається шляхом самоконтролю, самоаналізу і саморегуляції власного психо-емоційного та фізичного стану, поведінки та мисленнево-мовленневих процесів. Для цього потрібна систематична робота над собою, спеціальні аутогенні тренування, психокорекційні вправи, прийоми самонавіювання тощо.

Перспективи подальших розвідок. Проведене дослідження дає можливість на якісно новому рівні організувати процес підготовки комунікативно компетентного вчителя української мови і літератури в умовах післядипломної педагогічної освіти. Проте результати наукової розробки не вичерпують рішення проблеми, пов'язаної з формуванням і вдосконаленням майстерності вчителя-словесника в організації фасилітативної взаємодії у навчанні. З урахуванням багатогранності проблеми виникає необхідність продовжувати її подальше вивчення. Перспективні напрямки дослідження автора будуть пов'язані з вивченням детермінант формування продуктивного стилю та ефективних моделей професійно-педагогічного спілкування вчителя української мови і літератури, бар'єрів фасилітативної діалогічної (полілогічної) взаємодії та способів їх подолання в практичній площині.

ЛІТЕРАТУРА

1. Булатова, О.С. Искусство современного урока : уч. пособ. для студ. высш. уч. завед. [Текст] / Оксана Сергеевна Булатова. – М.: Академия, 2006. – 256 с.
2. Волкова Н.П. Професійно-педагогічна комунікація : навч. посіб. [Текст] / Наталія Павлівна Волкова. – К.: Академія, 006. – 256 с.
3. Коновальчук Л.В., Носко Ю.М. Програма та методичне забезпечення курсу «Вступ до спеціальності» для студентів спеціальності «Початкове навчання» [Текст] / Марина Валеріївна Коновальчук, Юлія Миколаївна Носко. – Чернігів: ЧНПУ ім. Шевченка, 2011. – 132 с.
4. Леви В. Искусство быть другим [Текст] / Владимир Львович Леви. – М.: Знание, 1980. – 208 с.
5. Педагогічна майстерність : підручник / І.А. Зязюн, Л.В. Крамущенко, І.Ф. Кривonos та ін.; За ред. І.А. Зязюна. – 3-тє вид., допов. і переробл. – К.: СПД Богданова А.М., 2008. – 376 с.
6. Сидоренко В.В. Шляхи удосконалення професійної компетентності вчителя української мови та літератури в умовах особистісно зорієнтованого навчання : навчально-методичний посібник [Текст] / Вікторія Вікторівна Сидоренко. – Донецьк: Каштан, 2008. – 193 с.
7. Синиця І.О. З чого починається педагогічна майстерність [Текст] / Іван Омелянович Синиця. – К.: Рад. шк., 1972. – 166 с.
8. Синиця І.О. Педагогічний такт і майстерність учителя [Текст] / Іван Омелянович Синиця. – К.: Рад. шк., 1981. – 319 с.
9. Теоретичні і методичні засади моделювання фахової компетентності керівників закладів освіти : монографія [Текст] / [Єльнікова Г.В., Зайченко О.І., Маслов В.І. та ін.]; за ред. Г.В. Єльнікової. – К. – Чернівці: Книги – ХХІ, 2010. – 460 с.
10. Унтілова Е.А. Формування еталонів ефективної педагогічної взаємодії у процесі підвищення кваліфікації вчителів [Текст] : автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / Еліна Артурівна Унтілова; [Південноукраїнський держ. пед. ун-т ім. К.Д. Ушинського (м. Одеса)]. – Одеса, 2005. – 23 с.
11. Шоробура І.М., Григор'єва А.А. Від творчого пошуку до педагогічних інновацій : навч. посіб. [Текст] / І.М. Шоробура, А.А. Григор'єва. – Хмельницький: ХГПА, 2011. – 205 с.